

Mirsad BEGIĆ

Padraic Kenney

A Carnival of Revolution: Central Europe 1989

Princeton University Press, Princeton and Oxford 2002, str. 352, \$ 39.95 (ISBN: 0-691-05028-7)

Zgodovinske vede, četudi velikokrat reflektirajo svoja podvzvetja in lastno časovno umeščenost, so še daleč od enotnosti glede pogojev in konteksta t.i. zgodovinske distance. Najverjetneje je tako tudi najbolje, saj ta 'metodološka zahteva' velikokrat funkcionira le kot (poceni) oblastno krepelce, s katerim vsakokratni zgodovinarji ohranjajo strokovnost in avtoriteto svojega partikularnega početja, tako znotraj - na terenu akademije in znanosti, kot navzven - nasproti in v družbi. Izkaže se tudi - ne glede na to, ali to distanco mislimo kot časovno/prostorski, širše kulturni, ali zgolj subjektivni parameter - da sklicevanje na zgodovinsko distanco vselej že relativizira zgodovino samo. Seveda smo vedno vsakič znova priče, kako različni akterji hitijo pisati Zgodovino, še preden se dogajanje primerno 'ohladi'. Ponavadi nastajajo najprej zgodovine t.i. zmagovalcev (kar naj bi bilo naravno), s pretakanjem časa pa se počasi odpira prostor in možnosti tudi za bolj alternativne poglede na svet in dogodke v njem (pri čemer gre največkrat tudi za bolj obskurne, problematizirane in odrinjene perspektive, ki le stežka najdevajo in ohranjajo svoj prostor pod soncem). Knjiga *A Carnival of Revolution* Padraica Kenneya o družbenih vrenjih v državah osrednje Evrope konec sedemdesetih ter v osemdesetih (v evropskih realsocialističnih satelitih nekdanjega sovjetskega bloka) je kvaliteten poskus v to smer. Kenney namreč že na začetku opozarja, da mora biti vsak zgodovinar sumničav, če se ob družbenih prevratih (pa naj bodo progresivni ali regresivni) uporablja razlage kot so "demokracija čudež", "rojstvo demokracije" ali "moč naroda", saj upravičeno meni, da se taki procesi ne zgodijo čez noč. Zaveda se, da so teren za t.i. žametno (ali pa demokratično) revolucijo, ki se je v državah realsocialistične Evrope v letih 1989 in 1990

resda zgodila relativno hitro in z maloštevilnimi človeškimi žrtvami, ljudje pripravljali dolga leta pred medijsko spopulariziranimi dogodki.

Kot pove že naslov študije, Kenneya ne zanimajo toliko 'metazgodovinske' dimenzije t.i. nacionalnih prebujanj oz. osamosvajanj, ne išče velikih (in že tolikokrat prežvečenih) zgodb o nacionalnih junakih, pa naj bodo to literati, intelektualci ali samo (ne)poslušni karierni politiki, prav tako ne poudarja t.i. ekonomskih vzrokov sesutja realsocializmov in ponovne vzpostavitve kapitalističnih režimov, ampak išče in kaže na karnevalske korenine t.i. demokratičnih revolucij osemdesetih, kot tudi na tovrstne (tj. karnevalske) družbene prakse v tistem čas/prostoru. Kenneya, ki je v osemdesetih študijsko obiskoval Poljsko in pa tudi nekatere druge srednjeevropske države, zanimajo predvsem posamezniki, skupine in t.i. grasroots gibanja, ki so pripeljala do formalnih sprememb režimov, sledi zgodbam tistih malih, a delujočih (tj. družbenopolitično aktivnih) ljudi, ki so zakresali prve iskre kritike in nezadovoljstva ter na osebni ravni izoblikovali ter izvedli serijo substancialnih kritik takratnih družbenih ureditev, vladajočih kast in njihovega početja.

Kaže, da skuša Kenney z metaforo karnevala nasprotovati bolj 'resnobnim' (akademskim oz. znanstvenim) razlagam hitrih in relativno 'nebolečih' sprememb tistega obdobja: teorije o vplivu iz Moskve sproženih (ter iz Vatikana in z Zahoda podprtih) procesov glasnosti, perestrojke in demokratizacije, o gospodarski neuspešnosti socialističnih ureditev, o intelektualnem disidentstvu (naj bo znotrajpartijsko, krščansko, univerzitetno, iz diaspore ali zgolj kontrakulturalno) ali o nacionalističnih izviri opozicij se mu namreč ne zdijo zadostne. Zanimajo ga ulice, polne državljanov, ki se skozi druženje, humor in igro ironično posmehujejo represivnemu redu vsakdana, išče in promovira kleti, kjer so si takratni 'socialistični' subjekti izmenjavali izkušnje, upe in poglede, ter dnevne sobe, polne kritične literature, opremljene z rudimentarnimi tiskalnimi stroji in nikakor ne konferenčne dvorane ali (kavarniški) salone, polnih zaskrbljenih intelektualcev, ki skušajo z aplikacijo razu-

ma, umirjenimi pozivi, izrazi zaskrbljenosti in navidez demokratičnim dialogom rešiti družbo pred zavoženo, manično-depresivno državo in njenimi nosilci. Kenney promovira artiste in aktiviste (pa naj so izhajali iz nekih ekoloških, mirovniških, etnorevivalističnih ali humanitarističnih vzgibov), ki so v procesih samokonstitucije in emancipacije spregledali zlaganost, manipulativnost in sivino realsocialističnega vsakdana, najprej pri sebi premagali strah in apatijo, kasneje pa jo s samizdatom (politični in ostali družbenokritični tiskani izdelki, pripravljene in izdane nelegalno ali pollegalno), tamizdatom (glavna značilnost in razlika od samizdata je, da so te publikacije pripravili v tujini - od tu predpona tam-) ter javnim angažmajem, politično agitacijo in skozi manifestacije pomagali premagovati strah in apatijo tudi med sodržavljani.

Knjiga se, kot smo že omenili, geografsko osredotoča na srednjeevropske oziroma vzhodnoevropske države, v prvi vrsti Poljsko, sosednje Češko in Slovaško ter Vzhodno Nemčijo, Madžarsko, Ukrajino, Belorusijo, Romunijo ter Slovenijo, največji poudarek pa je namenjen družbenim vrenjem na Poljskem in Češkem. Knjiga je opremljena z nekaj preglednimi kronološkimi tabelami, ki povzemajo pomembnejše dogodke tistega časa in prostora, ponuja niz fotografij, ki so nastale ob javnih manifestacijah v teh državah, prinaša pa tudi bogat popis virov (primarnih, sekundarnih, pa tudi intervjuvancev), ki so avtorju pomagali pri pripravljanju študije. Kot piše Kenney, "kar se je začelo kot karneval, je postalo revolucija" (str. 15), obdobje teh revolucij pa ima za karneval, ker izhaja iz dejanskega pluralizma takratnih "opozicij", veselja, razigranosti in radoživosti, ki so jih izžarevali ljudje v prebujanju, predvsem pa zato, ker se mu karneval zdi najprimernejša metafora za procese, ki so se odvijali v tistih letih: karneval zamaje družbene meje in pregrade ter ustaljene družbene in politične hierarhije, suspendira obstoječa pravila in režime ter nakaže vso potencialnost in navideznost družbenih delitev, predvsem pa izziva in subvertira obstoječe. Obenem pa ima karneval, poleg imanentne nadrealnosti, še eno pomembno (politično konstruktivno) zna-

čilnost: z navidezno nedolžnostjo in razigranostjo niža prag participacije, veča inkluzivnost in lajša mobilizacijo, kar se je v pogojih družbene represije in anemije, kakršna naj bi vladala v obravnavanih sistemih, izkazalo za izredno emancipatorno.

A *Carnival of Revolution* je knjiga, ki išče začetnike in nosilce družbenega nezadovoljstva z obstoječim v času pred postopno demokratizacijo socialističnih režimov (npr. s procesi glasnosti in perestrojke, ki jih je vzpodbudil zadnji generalni sekretar komunistične partije nekdanje Sovjetske zveze Gorbačov), zanima ga generacija, ki ji po poljsko pravi konkretny, ljudje, ki so po aktivnih osemdesetih več ali manj utonili v pozabo oz. so zaradi različnih vzrokov zapustili odre realpolitike in se povlekli nazaj v vsakdanje življenje. Naslednje določilo generacije konkretny je tudi nepristajanje na modus operandi, ki so ga pred njimi reprezentirali (salonski) intelektualci in disidenti - sami jim pravijo "stara opozicija"; konkretny so želeli in izpeljevali konkretne projekte in akcije, ki so ne glede na morebitne (takojšnje pa tudi kasnejše) učinke potekali v vsakdanjem življenju in izhajali iz realnosti tega vsakdana. Generacija konkretny je v socialistično življenje zanesla tudi nov občutek pluralizma in odprtosti, pa tudi volje do življenja, saj so znali izkoristiti razpoke vladajoče hegemonije, jih humorno predstaviti, ter na podlagi diskrepanc med formalnimi trditvami (garancijami, razlagami in obljubami) režima ter dejanskim življenjem izoblikovati plodno in pozitivno kritiko. Iz sodobne perspektive se nam utegna ta pristop kazati kot naiven in neproduktiven, saj je šlo za režime, ki so že tako ali tako bolehalo za kronično nečimrnostjo, boleznijo z zunanjo podobo obremenjenih oblastnikov, a v tistem času in v tistih prostorih je šlo za dejansko pomembno družbeno in politično subverzivno inovacijo. Kot pravi avtor, generacija konkretny ni izkusila vrenj leta 1968 (ali pa vseevropskega klanja iz štiridesetih let), ni iskala Resnice, obenem pa se ni pretvarjala, da bojuje te 'stare' boje, in - kar je zelo povedno - kljub temu, da so javno in vidno nasprotovali komunističnim sistemom, niso izrecno ponujali velikih alternativ.

Knjiga se povečini ukvarja z dogajanjem, posamezniki in gibanji na Poljskem, ki je po imenovanju Poljaka za prvega moža planetarne katoliške skupnosti (konec leta 1978 so kardinali za novega papeža imenovali poljskega škofa Karla Wojtilo) in demokratičnem prebujanju sindikata Solidarnost konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih, doživela kruto zatrtje demokratičnih upov in vrnitev nekaj svinčenih let. V takih razmerah so se v začetku osemdesetih zbudili nezadovoljni mladeniči in mladenke, ki so iz raznorodnih ideoloških in kulturnih vzgibov z lastno aktivnostjo in z osebnim izpostavljanjem Poljski zopet ponudili upanje in izhod iz preizkušenih procesov normalizacije (režimska tehnika, s katero vlada joči v okvirih logike 'deli in vladaj' širši skupnosti prek vsakokratnih komunikacijskih kanalov ponujajo en zglede neposlušnih akterjev, ki so si 'zaslužili' represivni pristop, in en zglede 'primernih' akterjev, ki so si prislužili javno 'nagrajevanje'). Različne skupine so - čeprav so nekateri skušali obuditi razbito mrežo Solidarnosti, drugi nasprotovali vojaški službi in gradili na tradiciji anarhizma, spet tretji pa so si prizadevali za svobodo veroizpovedi in javnega zbiranja ter za pravice odrinjenih/diskriminiranih - sčasoma konvergirale ter prestopile svoje programske, pa tudi državne okvire.

Kenney izpostavlja mobilizacijski vpliv katastrofe v ukrajinski jedrski elektrarni Černobil na Poljskem in tudi na Češkem, Belorusiji in v sami Ukrajini, saj je pristop h katastrofi in kasnejše saniranje posledic jasno pokazal obraz režima, ki je na formalni ravni poudarjal usmerjenost k sleherniku, na dejanski ravni pa je skrbel predvsem za lastno reprodukcijo. Avtor potegne vzporednice med nacionalnim prebujanjem v Ukrajini in na Slovaškem, ki se je najprej kazalo v ohranjanju lokalnih folklornih tradicij, opozori na hipijevski fenomen na Češkem in punk gibanje na Poljskem in v Sloveniji. Obravnavanje Slovenije je na sploh zanimivo, saj si od republik nekdanje Jugoslavije edina prisluži prostor v njegovem delu - seveda opozori, da je bila Jugoslavija nasploh, Slovenija pa še posebej, eden bolj odprtih socialističnih sistemov, ki je že zelo zgodaj skušal poiskati avtohtono

pot v komunistično prihodnost. Seveda ne more mimo Nove revije, ki jo že od začetka označi za nacionalistično podvzetje skupine, s strani večnacionalnega socialističnega režima odrinjenih intelektualcev, prav tako ne gre mimo punk gibanja ter glasbene skupine Laibach in z njo povezanega umetniškega konglomerata Neue Slowenische Kunst, pri demokratiziranju in osamosvajanju Slovenije pa omeni tudi vlogo medijev (zlasti Mladine in Radia Študent kot najbolj pertinentnih in propulzivnih tukajšnjih medijev tistega časa), proces proti četverici (sodni proces proti skupini novinarjev in disidentov, ki so si zaradi domnevnega razkritja vojaških tajnih dokumentov 'prislužili' sodni proces, ki je izdatno pripomogel pri projektu nacionalnega prebujanja in zapuščenja skupne države) in njihovega podjetja Mikroada, ki jim je služil kot finančni vir in kritje.

V zadnjem delu knjige nam Kenney v poglavju Revolucija v šestnajstih scenah ponuja kratek pregled najbolj intenzivnih dogajanj tega prevratnega obdobja, vrhunec in katarzo socialističnega kolapsa. Sprehodi se skozi najpomembnejše mikrolokacije takratnih manifestacij in demonstracij ter pokaže prehode v demokratičnejše ureditve. Na koncu v poglavju Nič več piknikov, po revoluciji pa nam predstavi epilog obdobja, v katerem so politična žezla spet prevzele stare opozicijske strukture, generacija konkretny iz srednjeevropskih držav pa se je (z nekaj svetlimi izjemami) umaknila s političnega in oblastnega odra. Knjiga A Carnival of Revolution s svojim bogatim in natančnim pregledom političnega aktivizma v poznem socializmu ponuja bogat zbir vsebin, metod, pristopov in konkretnih akcij ter usod, ki nam lahko služijo tudi pri kritiki in boju proti sodobni represiji komodificirane družbe, diktature ekonomizma ter vzvišene oblastne nomenklature. Nenazadnje se v vzratnem zgodovinskem pogledu zdi, da so na prehodu v tržno demokracijo (navidez) spremenili veliko, da bi lahko ohranili vse. Manko Kenneyeve izredno kakovostne zgodovinske študije pa lahko vidimo v pomanjkanju natančnejših analiz "antikomunizma" in vsebinskih kritik sistema, iz katerega so izhajali subjekti študi-

je, šepa pa tudi pri vprašanju financiranja opozicijskih skupin, vprašanja, ki ga sicer na več mestih mimogrede omeni, a nikoli elaborira. Zgodovinski pogled v zadnje obdobje socializma namreč tudi pokaže, da je bil denar sveta vladar tudi že takrat, financiranje pa še vedno predstavlja enega akutnejših problemov današnjih proti- in nesistemskih gibanj.

Tomaz BOH

Fink Hafner, Danica in Damjan Lajh
Managing Europe from Home: the Europeanisation of the Slovenian Core Executive

Faculty of Social Sciences, Ljubljana 2003, str. 186, 2.500,00 SIT (ISBN: 961-235-120-1)

Delo je rezultat sodelovanja avtorjev v projektu 5. okvirnega programa EU, v katerem raziskovalci iz šestih držav (tri države članice EU in tri, ki bodo to v kratkem postale) proučujejo prilagajanje nacionalnih oblastnih struktur na izzive Evropske unije. Knjiga se osredotoča na odzive slovenskega jedra izvršilne oblasti omenjenim izzivom. Vse države, sodelujoče v procesu približevanja EU, imajo pred seboj jasno začrtan cilj, izbrane poti do njegove realizacije pa so različne. Izbrane strategije temeljijo med drugim na zgodovinski tradiciji posamezne države oziroma njenega upravnega sistema, njeni trenutni upravni zmožnosti (governmental capability) in nenazadnje, na stopnji konsenza politične elite o vstopu v EU in iz tega izhajajočem razmerju političnih moči. Avtorja v knjigi podrobno analizirata usmeritve in spremembe, ki jih je v Sloveniji povzročil ali pa samo pospešil proces približevanja Evropski uniji. Posebna pozornost je namenjena vplivu procesa evropeizacije na institucionalno ureditev izvršilne oblasti in oblikovanje javnih politik.

V knjigi je uporabljen pristop zgodovinskega institucionalizma, s katerim sta avtorja prikazala razvoj institucij in postopkov, ki so pripeljali do trenutnega institucionalnega ustroja. Vloga institucij je izrazito poudarjena v postsocialističnih državah,

kjer je "institucionalizacija" družb odigrala najpomembnejšo vlogo v procesu družbenega preoblikovanja. Opredelitev institucij v tem okviru pokriva široko polje in med drugim vključuje formalna pravila, prilagoditvene postopke ter standardizirane postopke delovanja, ki strukturirajo odnose med posameznimi členi političnega sistema (polity) (str. 19). Za omenjeni pristop sta ključna dva elementa, in sicer: a) pomen asimetrične razdelitve moči med posameznimi institucijami in b) določanje ključnih "prelomnic", ki so povzročile institucionalne spremembe. Dinamični pristop in študija primera pa služita za osvetlitev procesa ravnanja v EU zadevah v Sloveniji v času pogajalskega procesa.

Evropeizacija je eden ključnih konceptov pri preučevanju Evropske unije. Je kompleksen fenomen, ki se dotika domala vseh političnih področij in ravni, zaradi česar se izmika enotni konceptualizaciji. Vendar kljub temu obstaja ključno soglasje o delitvi na "bottom-up" in "top-down" evropeizacijo (soglasje o medsebojni soodvisnosti in sovpilvanju različnih nivojev). Prvi se osredotoča na razvoj političnih institucij in procesov odločanja na ravni EU, medtem ko se drugi osredotoča na vpliv EU na razvoj postopkov in procesov na nacionalni ravni. Glede na to, da je Slovenija zaprosila za članstvo v EU ter da stopa v sistem, ki je rezultat več desetletnega procesa poglobljanja integracije, je razumljivo, da je v tem položaju Slovenija skoraj izključno "policy taker", kar povečuje pomen slednjega pristopa. Avtorja ugotavljata, da je od razmerja med "pravnimi obveznostmi", "političnimi odločitvami" in "ekonomskimi interesi" odvisno, ali smemo govoriti o pogajanjih ali o harmonizaciji (str. 150). Pogajalski proces o zaprtju prosto carinskih prodajal je uporabljen kot študija primera za ponazoritev pogajalskega procesa.

Slovenija je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja zaplula v nekaj hkratnih, med seboj v marsičem prepletajočih se procesov. Identificiramo lahko vsaj tri vzporedne procese, in sicer: a) vzpostavljanje institucij in postopkov demokratične družbe in soočenje z mehanizmi tržne ekonomije, b) institucionalno prilagajanje kot rezultat pri-